

Ensuring the sustainable development of hotel enterprises on the basis of increasing their competitiveness

Muslimakhon SOKHIBOVA¹

International Islamic Academy of Uzbekistan

ARTICLE INFO

Article history:

Received September 2022
Received in revised form
25 September 2022
Accepted 20 October 2022
Available online
25 November 2022

Keywords:

hotel,
sustainable development,
tourist services market.

ABSTRACT

This article is dedicated to ensuring sustainable development through increasing the competitiveness of hotel enterprises, as well as their importance today. The article considers the problem of increased competition in the Uzbek hotel market because of sustainable development. It has been analyzed the importance of the concept of sustainable development today. Besides, it has been given scientific recommendations for solving the importance of hotels in the development of tourism industry in our country.

2181-1415/© 2022 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol3-iss10/S-pp42-53>

This is an open-access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Меҳмонхона корхоналарининг рақобатбардошлигини ошириш асосида уларнинг барқарор ривожланишини таъминлаш

АННОТАЦИЯ

Калит сўзлар:

меҳмонхона,
барқарор ривожланиш,
туристик хизматлар
бозори.

Мазкур мақола меҳмонхона корхоналарининг рақобатбардошлигини ошириш асосида уларнинг барқарор ривожланишини таъминлаш, шунингдек, уларнинг бугунги кундаги аҳамиятига бағишланган. Миллий меҳмонхоналар бозоридаги рақобатбардошликни ошириш учун уларнинг барқарор ривожланишини таъминлаш масаласи ҳам кўриб чиқилган. Барқарор ривожланиш тушунчасининг бугунги кундаги аҳамияти ҳам таҳлил қилинган. Бундан ташқари, мамлакатимизда туризм соҳасини ривожлантиришда меҳмонхоналарнинг аҳамиятига бағишланган илмий тавсиялар келтириб ўтилган.

¹ Master student, International Islamic Academy of Uzbekistan. E-mail: zaynutdinovamuslimakhon@gmail.com.

Обеспечение устойчивого развития гостиничных предприятий на основе повышения их конкурентоспособности

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

гостиница,
устойчивое развитие,
рынок туристических
услуг.

Данная статья посвящена обеспечению устойчивого развития на основе повышения конкурентоспособности гостиничных предприятий, а также их значимости на сегодняшний день. В целях повышения конкурентоспособности национальных гостиниц на рынке также был рассмотрен вопрос обеспечения их устойчивого развития. Также анализируется важность концепции устойчивого развития на сегодняшний день. Кроме того, приведены научные рекомендации о значении гостиниц в развитии туристической отрасли нашей страны.

КИРИШ

XX аср иккинчи ярмидан бошлаб, туризм мамлакатлар иқтисодиётнинг энг йирик тармоқларидан бирига айланган бўлиб, бугунги кунда унинг энг муҳим таркибий қисми меҳмонхона корхоналари ҳисобланади. Жаҳон сайёҳлик ташкилоти (UNWTO) ҳисоботига кўра, 2019 йилда дунё бўйлаб 1,5 миллиард халқаро туристик саёҳат рўйхатга олинган [1]. Ҳисоботда барқарорлик ва рақобатбардошлик тушунчалари ёнма-ён бориши таъкидланган, сабаби йўналишлар ва корхоналар ресурслардан самарали фойдаланиш ва иқлимий ҳаракатлар орқали рақобатбардошликка эришиши мумкин. COVID-19 коронавирус пандемияси давлат ёки минтақадан қатъи назар, ҳар бир иқтисодий сектор ритмига сезиларли ўзгаришлар киритди. Ҳозирда ер юзидаги мамлакатларнинг ҳукуматлари инсон ҳаёти ҳамда иқтисодиётни сақлаб қолиш ўртасидаги мувозанатни қидирмоқда. Бир қатор мамлакатларда иқтисодиётни қайта йўналтириш меҳмонхона бизнеси ва туризм саноатини молиявий қўллаб-қувватлаш соҳасида амалга оширилмоқда. Халқаро ташкилотлар коронавирус инфекциясининг тарқалиши ва у билан боғлиқ иқтисодий муаммолар, жумладан, барқарор ривожланиш кўрсаткичларига ҳам салбий таъсир кўрсатганини тан олишади [2].

Барқарор ривожланишни таъминлаш зарурати иқтисодиётнинг барча соҳалари, айниқса, хизмат кўрсатиш соҳаси учун ҳар қачонгидан ҳам муҳимдир. Халқаро барқарорлик ҳафталиги яшил тикланиш форуми (Абу-Даби, БАА, 2021 йил) ҳисоботига кўра, барқарор ривожланишнинг аҳамияти ижтимоий, иқтисодий ва технологик даражаларда мавжуд имкониятларни ўрганишдан иборат [3]. Миллий ҳукуматлар барқарор ривожланиш талабларига мувофиқ COVID-19 пандемиясидан иқтисодий тикланишга эришиш учун ўз саъй-ҳаракатларини мувофиқлаштириши лозим.

Туризм сектори барқарор ривожланиш жараёнида муҳим ўрин эгаллайди, чунки у мамлакат даромадининг иқтисодий диверсификациясига ёрдам беради. Шунинг учун меҳмонхонанинг рақобатбардошлиги унинг бозор иқтисодиёти шароитида меҳмонхона хизматларини кўрсатиш қобилияти, рақобатчиларга

нисбатан маълум афзалликларга эга бўлиши натижасида ҳам ўз ривожланишига, ҳам меҳмонларга сифатли хизмат кўрсатишга сарфланадиган қўшимча фойда олади. Пандемия меҳмонхона саноатидаги муҳим таркибий ўзгаришларнинг катализаторига айланди, ташқи таъсирларга мослашиш қобилиятини намоён этди, шунингдек, мижоз учун кучли рақобат ўсиш муаммоларини ҳал қилиш учун зарур бўлган маълумотларни олишга имкон берди.

Шу муносабат билан яқин келажакда ҳам, узоқ муддатда ҳам меҳмонхона корхоналарининг рақобатбардошлигини ошириш орқали амалий тавсиялар ишлаб чиқиш мазкур тадқиқотининг асосий вазифалари бўлиб, унинг долзарблигини очиб беради.

МАВЗУГА ОИД АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ

Тадқиқот жараёнида муаллиф Л.А. Брагин, Т.В. Панкина, А.Ф. Никишин [4], О.Астанакулов, С.Гойипназаров [5; 7], М.Ю.Рахимов [6], Д.А. Козлов [8], С.Г. Пянкова, Э.Р. Закирова [9], шунингдек, А.Абделноур, М.Абдулкарём, С.Али [10] каби бир қатор маҳаллий ва хорижий олимларнинг асарлари ва бошқалардан фойдаланилган.

Туризм секторидаги “барқарор ривожланиш” концепцияси билан боғлиқ назарий-услубий масалалар кам ўрганилганлигини ҳисобга олиш зарур. Меҳмонхона корхоналари барқарор ривожланишининг ноаниқлик шароитида рақобатбардошлигини оширишга таъсири, шунингдек, меҳмонхоналарининг COVID-19 пандемияси шароитига мослашуви тўғрисида етарли маълумотга эга бўлмаслик ушбу мавзу мақсадига урғу беради.

ТАДҚИҚОТ МЕТОДОЛОГИЯСИ

Тадқиқотнинг услубий базаси иқтисодий, эмпирик қиёсий ва тартибга солувчи таҳлил тамойилларини қўллаш, тизимли ёндашув, эксперт баҳолашлари ва бошқа умумэътироф этилган тадқиқот усуллари билан белгиланади.

ТАҲЛИЛ ВА НАТИЖАЛАР

Барқарор ривожланишнинг туризм саноатига интеграциялашуви долзарб мавзу ҳисобланади. Барқарор ривожланиш шароитида вужудга келган рақобат муҳитида фалият юритадиган меҳмонхона хизматлари бозорининг ўзига хос хусусияти мавжуд.

Барқарор ривожланиш бозор конъюнктурасидан қатъи назар, барча мамлакатлар иқтисодиётининг стратегик йўналишларидан бири эканлигини ҳисобга олиб, иқтисодий ўсишни рағбатлантириш, иш ўринларини яратиш ва мамлакатнинг жозибадорлигини оширишда туристик саноатининг мамлакат миллий иқтисодиётидаги муҳим ролини, шунингдек, инвесторлар ва тадбиркорлар, меҳмондўстлик саноати ва барқарор ривожланиш ўртасидаги муносабатларни интеграциялаш алоҳида эътибор талаб қилишини аниқлаш мумкин.

Рақобатбардошлик ривожланишнинг ҳам шарти, ҳам вужудга келадиган натижаси эканлигини ҳисобга олган ҳолда, рақобат муҳитида фаолият юритувчи меҳмонхона ва туризм хизматлари бозорининг хусусиятлари 1-жадвалда келтириб ўтилган.

Халқаро ташкилотлар томонидан ишлаб чиқилган ва миллий қонунлар билан тартибга солинувчи “барқарор ривожланиш” концепциясига асосланиб, “меҳмонхона корхоналарининг барқарор ривожланиши” концепцияси туризм саноатидаги турли

муаммоларни, бир вақтнинг ўзида ҳал қилишни ўз ичига олади. Барқарор ривожланиш атроф-муҳит ва аҳоли ҳаётини сақлаш шунингдек, қуйидаги жиҳатларга мувофиқ баҳоланади: ижтимоий, иқтисодий, экологик, институционал ва ахборот-коммуникация технологиялари аспекти. Меҳмонхона хўжалиklarининг барқарор ривожланишини жорий этишдан мақсад меҳмонхона хўжалиги, туризм ва умуман хизмат кўрсатиш соҳаларини, шунингдек, миллий иқтисодиётнинг ноаниқлик шароитида юзага келиши мумкин бўлган хатарлардан ҳимоя қилишдан иборат.

1-жадвал

Барқарор ривожланиш шароитида рақобат муҳитида фаолият юритувчи меҳмонхона ва туризм хизматлари бозорининг хусусиятлари

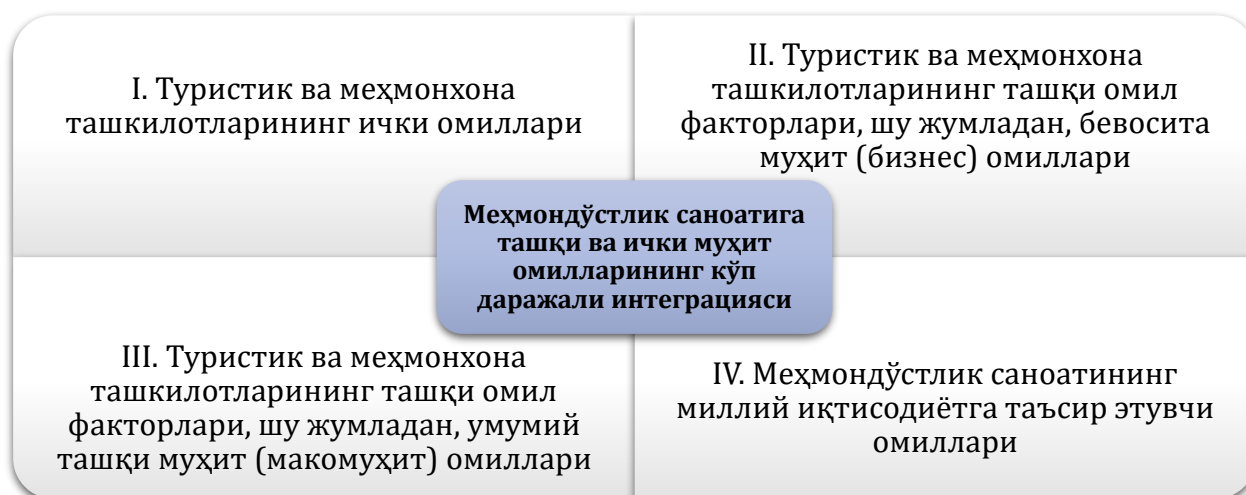
Анъанавий ривожланиш	Стратегик ривожланиш	Барқарор ривожланиш
1. Меҳмонхона ва меҳмондўстлик саноати иштирокчилари		
Ўрта ва кичик ташкилотлар	Катта ташкилотлар	Миллий иқтисодиётнинг барча иштирокчилари (шу жумладан, хизматлар сектори иштирокчилари)
2. Эришиладиган натижалар		
Қисқа муддатли давр учун ривожлантириш	Узоқ даврга мўлжалланган ривожланиш	Туристик ва меҳмонхона ташкилотлари, иқтисодиётнинг барча секторлари ва умуммиллий иқтисодиётни ривожлантириш
3. Келишув турлари ва уларнинг устувор йўналишлари		
Анъанавий шартномалар	Узоқ муддатга мўлжалланган келишувлар	Шартномалардаги устувор йўналиш экология ҳисобланади
4. Режалаштирилган мувофиқликни назорат қилиш даражаси		
Корхона даражаси	Корхона ва минтақа даражаси	Корхона, минтақа ва миллий иқтисодиёт даражаси (шу жумладан, хизматлар сектори)
5. Таҳлил этилаётган аспект жиҳатига кўра бозор конъюктурасини прогношлаштириш		
Иқтисодий аспект	Ижтимоий-иқтисодий аспект	Иқтисодий, экологик, институтцион, ижтимоий ва АКТ аспекти
6. Рақобат методи		
Анъанавий, шу жумладан, нарх рақобати	Статистик, шу жумладан содиқлик рақобати	Экологик-иқтисодий рақобат
7. Рақобат воситалари		
Мижозларни анъанавий усуллар, шу жумладан, нархларни пасайтириш орқали жалб этиш	АКТларни жорий этиш, ходимлар квалификациясини ошириш орқали мижозларни жалб этиш	Ходимлар малакасини ошириш орқали мижозларни жалб этиш, АКТ ни жорий қилиш ва ҳоказо

Бир қатор илмий тадқиқотчилар томонидан ишлаб чиқилган “ташкilotларнинг барқарор ривожланиши” концепциясига асосланиб, мазкур ривожланиш, меҳмонхона корхоналари учун аниқ таърифга эга эмас деган хулосага

келиш мумкин. Шу сабабли, қуйидаги таърифни келтиришимиз мумкин: меҳмонхона корхоналарининг барқарор ривожланиши – бу бизнес манфаатларига риоя этилишини ва молиявий барқарорликни таъминлайдиган хизмат кўрсатиш соҳасининг ижтимоий, экологик, иқтисодий ва бошқа чора-тадбирлари мажмуидир. Тадқиқот жараёнида аниқландики, замонавий иқтисодиёт доимий ўзгаришлар билан тавсифланади, лекин бу ўзгаришларнинг ҳар доим ҳам олдиндан прогноз қилишнинг имконияти мавжуд эмас. Бундан ташқари, ноаниқлик, ички ва ташқи муҳит омиллари тўғрисида маълумотнинг етишмаслиги шароитида меҳмонхона менежерлари учун ўзгаришларни башорат қилиш қийин бўлган ҳолатларга тегишли қарорларни қабул қилиш қийинчиликлар туғдиради COVID-19 пандемияси).

Меҳмонхона корхоналарининг рақобатбардошлигига таъсир этувчи ташқи ва ички муҳит омиллар мавжуд [11]. Худудлардаги меҳмонхона бозорини таҳлил қилиш асосида ноаниқлик шароитида меҳмонхона корхоналарининг ривожланишини таъминлаш бўйича бир қатор тавсиялар мавжуд.

Мазкур тадқиқотда ташқи ва ички муҳит омилларининг туризм секторига таъсирининг кўп босқичли интеграциялашган модели шакллантирилди ва 1-расмда тақдим этилди.

1-расм. Ташқи ва ички муҳит омилларининг туризм секторига таъсирининг кўп босқичли интеграциялашган модели

Туристтик ва меҳмонхона ташкилотларининг ички омилларига қуйидагиларни киритиш мумкин:

- Хизматлар сифатини ошириш ва ривожлантириш;
- Инсон ресурслари квалификациясини ошириш;
- Молиявий ҳолат;
- Ташкилий структурани ишлаб чиқиш;
- Дистрибуция тизимини ривожлантириш;
- Маркетинг фаолиятини такомиллаштириш.

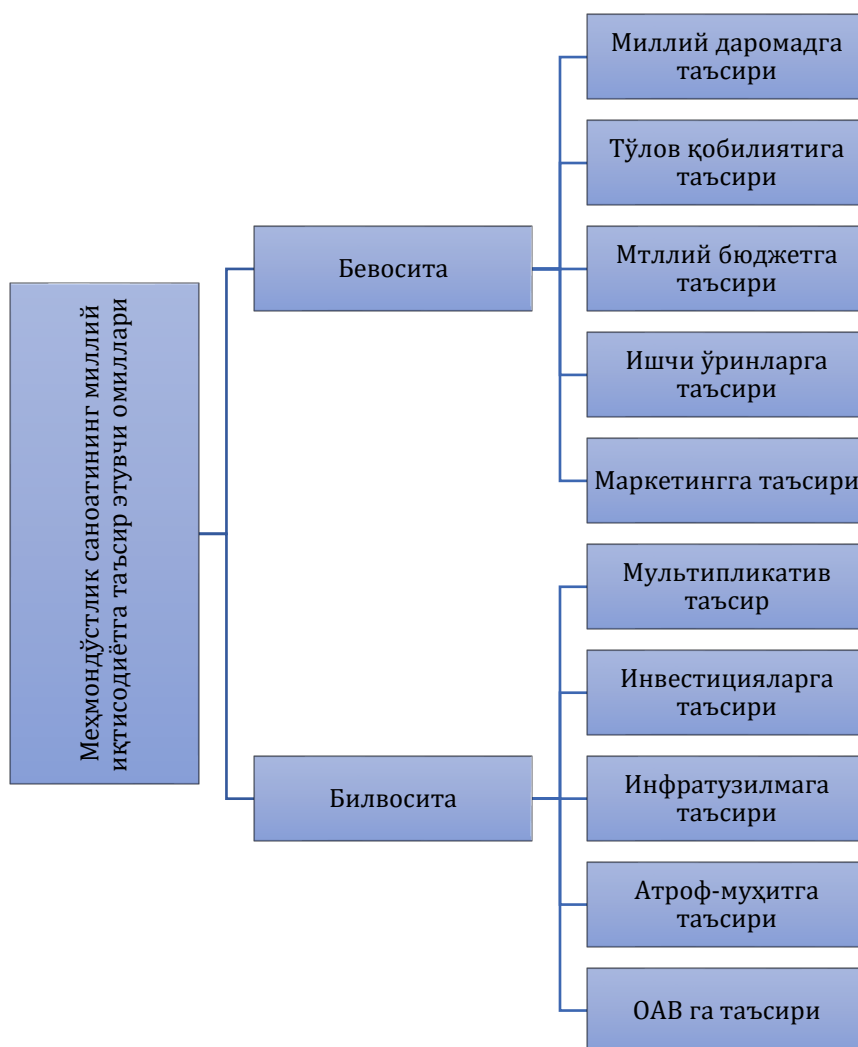
Туристтик ва меҳмонхона ташкилотларининг ташқи омил факторлари, шу жумладан, бевосита муҳит (бизнес) омиллари қуйидагилар:

- туристлар ва меҳмонлар;
- муристтик ва меҳмонхона хизматларини кўрсатувчилар;
- меҳмондўстлик саноати промотерлари.

Туристик ва меҳмонхона ташкилотларининг ташқи омил факторлари, шу жумладан, умумий ташқи муҳит (макромуҳит) омиллари қуйидагилардан иборат:

- демографик ва ижтимоий омиллар;
- ҳуқуқий омиллар;
- сиёсий омиллар;
- иқтисодий омиллар;
- технологик омиллар;
- экологик омиллар ва бошқалар.

Меҳмондўстлик саноатининг миллий иқтисодиётга таъсир этувчи омиллари ўз ўрнида 2 гуруҳга бўлинади (2-расм).

2-расм. Меҳмондўстлик саноатининг миллий иқтисодиётга таъсир этувчи омиллари

Тадқиқотда ноаниқлик ҳолатлари юзага келгунга қадар ҳам, уларнинг таъсири даврида ҳам Ўзбекистонда меҳмонхона бозорининг ривожланиш ҳолати таҳлил қилинди ва таҳлил асосида натижалар олинди (2-жадвал).

2-жадвал

2020-йил ҳолатига Ўзбекистон меҳмонхона бозорининг ривожланиш ҳолатини таҳлил қилиш натижалари

Тадқиқот предмети	Ҳолати
Ўзбекистондаги барча меҳмонхона корхоналарининг сони	1156 та
Ташриф буюрган хорижий меҳмонлар сони	1,5 млн (2019-йилга нисбатан 77,7 фоизга кам)
Ўзбекистон меҳмондўстлик саноати ривожланишига таъсир кўрсатувчи рисклар	Геосиёсий, молиявий ва иқтисодий рисклар
Атроф-муҳитни ҳимоя қилишга қаратилган қонунчилик базаси	2030 йилгача бўлган даврда Ўзбекистон Республикасининг атроф муҳитни муҳофаза қилиш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони, 30.10.2019 йилдаги ПФ-5863-сон
Ўзбекистон туризм вазирлиги тузилиши	Туризмни барқарор ривожлантириш бўйича бошқарма ёки институт мавжуд эмас

Меҳмонхона корхоналарининг барқарор ривожланиши ва рақобатбардошлигини таъминлаш тизими барқарор ривожланишни таъминлаш, барқарор ривожланишга ўтиш босқичида меҳмонхона корхоналарининг рақобатбардошлигини ошириш элементларини шакллантиришни ўз ичига олади.

Мазкур тизим икки даражадан иборат: биринчи даража таклиф этилаётган тизимни ташкил этувчи ва унда фаолият кўрсатувчи барча элементларнинг йиғиндисини ўз ичига олади; иккинчи даража таклиф этилаётган тизим барча иштирокчиларининг устувор йўналишларини, шу жумладан, уларнинг барқарор ривожланишга ўтиш йўллариини ўз ичига олади [12].

Ушбу асосий иштирокчиларнинг саъй-ҳаракатларини бирлаштириш ва ҳаракатларини мувофиқлаштириш соҳа муаммоларини чуқур тушунишга ва уларни ҳал қилиш бўйича янада самарали чоралар кўришга ёрдам беради, бунда барқарор ривожланиш жиҳатлари асосий рол ўйнайди.

Тадқиқотчи фикрига кўра, меҳмонхона корхоналарининг рақобатбардошлигини ошириш барқарор ривожланишнинг барча жиҳатларини сақлаб қолишга ёрдам бериши лозим. Шу билан бирга, замонавий иқтисодиётнинг асосий вазифаси ташкилотларнинг рақобатбардошлигини оширишга ёрдам бериш, уларнинг муваффақиятли фаолият юритиши, ички ва ташқи муҳитнинг ўзгарувчан омилларига мослашиши учун такомиллаштиришдан иборат. Шунинг учун тизимнинг мақсади меҳмонхона корхоналарининг барқарор ривожланишини самарали амалга ошириш ва бунинг натижасида уларнинг минтақа, мамлакат, шунингдек, бутун халқаро миқёсда рақобатбардошлигини оширишдир. Ўз навбатида, меҳмонхона корхоналарининг барқарор ривожланишини баҳолаш методологиясини жорий этиш тизимдаги мумкин бўлган камчиликларни тузатишга ёрдам беради.

Муаллифнинг фикрича, меҳмонхона корхоналарининг барқарор ривожланиши мониторинги меҳмонхона ва давлат органларининг узоқ вақт давомида самарали фаолият юритиши ҳамда барқарор ривожланишига имкон берувчи мақсадли назорат жараёнидир. Бу жараён барқарор ривожланишни амалга ошириш учун меҳмондўстлик корхоналари ҳолатидаги ўзгаришлар динамикасини кузатувчи маълумотлар тўплашни ва уларнинг тенденцияларини аниқлашни ўз ичига олади. Меҳмонхона корхоналарининг барқарор ривожланиши мониторинги меҳмонхона корхоналари даражасида ҳам, минтақа ва мамлакат даражасида ҳам барқарор ривожланишнинг барча жабҳаларининг фаолият кўрсатиш даражасини кузатиб борадиган ахборот тизимига асосланиши керак.

Факторлар хилма-хиллиги, шунингдек, айрим омилларни (иқтисодий, экологик, ижтимоий, институционал ва ахборот-коммуникация) миқдорий белгилашнинг имкони йўқлиги шароитида барқарор ривожланиш самарадорлигини баҳолашда субъективликка йўл қўймаслик учун махсус усулларида фойдаланиш керак [13].

Барқарор ривожланиш концепцияси хизмат кўрсатиш соҳаси фаолиятининг барча турлари билан боғлиқ энг мураккаб тушунчалардан бири эканлиги ва барқарор ривожланишни турли жиҳатлар (иқтисодий, ижтимоий, экологик) нуқтаи назардан ўрганиш имкониятини ҳисобга олган ҳолда, барқарор ривожланишни баҳолашга ёндашув мураккаб деган хулосага келишимиз мумкин. Меҳмонхона корхоналарининг барқарор ривожланишини баҳолашнинг мураккаблиги уни баҳолашнинг кўплаб мезонларида (бешта бўлим, шу жумладан 50 хусусият) ва меҳмонхона хизматлари сифатини истеъмолчилар, шунингдек, илмий тадқиқотчилар томонидан баҳолашнинг қийинлигидадир.

Меҳмонхона корхоналарининг барқарор ривожланишини баҳолаш учун математик моделни яратиш учун қуйидагилар зарур:

- ҳар бир кўрсаткич бўйича тортиш коэффицентларини аниқлаш;
- узлуксиз ва дискрет хусусиятларни баҳолаш даражаларини (шкалаларини) ишлаб чиқиш;
- ҳар бир жиҳат (бўлим → атрибут → даража) учун барқарор ривожланишнинг тахминий баҳосини ҳисоблаш.

Бундай ҳолда, модел қуйидаги параметрлардан иборат бўлади:

- I_{pd} – меҳмонхона корхоналарининг барқарор ривожланишини амалга ошириш кўрсаткичи;
- X_i – и-экспертни (респондентни) меҳмонхона корхоналарини барқарор ривожлантириш мезонлари бўйича баҳолаш ҳолати, $i = 1, 2, \dots, I$, бу ерда I – экспертлар (респондентлар) сони;
- Y_j – танланган кўрсаткичлар (бўлимлар), $j = 1, 2, \dots, J$, бунда J – кўрсаткичлар сони;
- Y_{jpr} – индикаторларнинг хусусиятлари, $j = 1, 2, \dots, J$, – индикатор сонига мос келадиган, $p = 1, 2, \dots, P_j = P$, бу ерда P_j – ушбу кўрсаткич учун мавжуд хусусиятлар сони;
- q – маълум бир даража сони, $q = 1, 2, \dots, Q$, бу ерда Q – баҳолаш даражалари сони;
- R_j (бўлим бўйича), g_{jpr} (атрибут бўйича) – вазн коэффицентлари;
- Δ_{jpr} – даражалар орасидаги интервал узунлиги;

- q_{jp} – j бўлимидаги p хусусиятдаги даражалар сони;
- $X_{\max}$ – максимал балл тўплаш ҳолати (ушбу мезонларга тўлиқ мувофиқлиги);
- F – эксперт баҳосини тизимли баҳолашга айлантириш (баллардаги қиймат).

Меҳмонхона корхоналарининг барқарор ривожланишини амалга ошириш кўрсаткичини (I_{pd}) топиш учун бир нечта экспертлар томонидан баҳолаш модели қўлланилади. Кейин ушбу баҳоларнинг ўртача арифметик қиймати кўрсаткичнинг ҳақиқий баҳоси бўлади (у кутишнинг кўрсаткичи сифатида эҳтимоллик назариясига мос келади). Фойдаланилган модел $F(X_i)$ – манфий бўлмаган рақамни топишга имкон беради, бу кўрсаткич қанчалик катта бўлса, i – экспертнинг баҳолаши бўйича X_i шунчалик самарали бўлади.

Барқарор ривожланиш концепцияси ҳар бир элементнинг аҳамияти ва ривожланишнинг аспектларини белгилашда инклюзивлик ва тенгликка асосланишини ҳисобга олиб, R_j бўлимлари бир хил ($100/5=20\%$), шунингдек g_{jr} оғирлик коэффицентлари бир хил ($100/10=10\%$) қийматларга эга деб фараз қилинади.

X_i компонентларига R_j оғирлик коэффиценти берилади, бу эса мутахассислар томонидан белгиланади. Кўрсаткичнинг индивидуал хусусиятларини аниқлаш ва уни объектив баҳолаш учун ҳар бир таркибий кўрсаткич Y_{jr} бир нечта хусусиятларга бўлинади, улар учун g_{jr} оғирлик коэффицентлари ҳам белгиланади ва баҳолаш шкаласи (даражалари) ишлаб чиқилади.

Шунингдек, муаллиф Ликерт шкаласини стандарт сифатида қабул қилиб, даражалар орасидаги интерваллар бир хил деб ҳисоблайди. Ҳисоб-китобларнинг қулайлиги учун $F(X_{\max})$ қиймати 1000 балл сифатида аниқланади. Кейин интервалнинг узунлиги (5 даража, 10 хусусият ва 5 баҳолаш бўлимини ҳисобга олган ҳолда) қуйидагича ифодаланади:

$$\Delta_{jp} = \frac{F(x_{\max})}{J \times P \times (Q - 1)} = \frac{1000}{5 \times 10 \times (5 - 1)} = 5 \text{ балл}$$

Шунда j бўлимининг маълум бир p кўрсаткичи бўйича эксперт i нинг якуний баҳоси (эксперт q даражасини танлаган) қуйидагича бўлади:

$$F(X_{ijp}) = (q_i - 1) \times \Delta_{jp}$$

Муаллиф томонидан қўлланилган модел маълум бир меҳмонхона корхонасининг барқарор ривожланиш баллари йиғиндисини аниқлаш имконини беради, бу эса рейтинг даражаси бўйича белгиланган баллар йиғиндисига тўғри келади.

Бундан ташқари, бу қиймат меҳмонхона корхонасининг "мукамал" барқарор ривожланиши тўплаши мумкин бўлган умумий балл миқдорига мойил бўлади. Ҳисоб-китобларнинг қулайлиги учун бу қиймат 1000 баллда аниқланади:

$$F(x_i) = \sum_j \sum_p F(x_{ip}) \leq 1000, \forall i = 1, 2, 3 \dots I$$

R_j кўрсаткичларининг тортиш коэффицентлари барча оғирликларнинг умумий йиғиндиси 100% ва 1000 баллга тенг бўлиши учун ўрнатилади.

$$\sum_j R_j = 100\%, \sum_j R_j = F(X_{\max}) = 1000 \text{ балл}, R_j = \frac{1000}{5} = 200 \text{ балл}$$

гјр хусусиятларининг оғирлик коеффициентлари формула билан аниқланади:

$$\sum_{p=1}^{P_i} r_{jp} = 100\%, \sum_{p=1}^{P_i} R_j = 200 \text{ балл}, r_{jp} = \frac{200}{10} = 20 \text{ балл } \forall_p \forall_i$$

$$F(X) = \sum_i F(X_i)$$

Бу ерда $F(X)$ – меҳмонхона барча мутахассисларнинг барқарорлик кўрсаткичларининг умумий йиғиндиси

Меҳмонхона корхоналарининг барқарор ривожланишини баҳолаш индекси қуйидаги формула бўйича ҳисобланади:

$$l_{\text{нд}} = \frac{F(X)}{l}$$

Қуйида ишлаб чиқилган методология ва унинг хусусиятларининг тавсифи келтирилган, уларни шкалада қайд этиш мумкин. Биринчи босқичда барча бўлимлар (кейин белгилар) таъсирни баҳолаш (R_j коэффиценти ва гјр коэффиценти) ёрдамида устуворлик билан баҳоланади.

Бундай ҳолда, беш бўлимнинг тенг устуворлиги ҳар бир бўлим учун 20% улушни беради ва ҳар бир бўлимдаги 10 та хусусият бўлим учун 10% улушни беради, шунинг учун $0,1 \times 0,2 = 0,02$ (2%) – умумий улуш. ҳар бир белгидан. Иккинчи босқич – стандарт яратиш. Ушбу босқичда аппарат ва экспертлар томонидан баҳолашга ёндашувларда фарқ бўлади.

Шуни таъкидлаш керакки, даражалар орасидаги барча интерваллар бир хил, чунки Ликерт шкаласи қўлланилади. Классик шкалада 5 даража мавжуд бўлганлиги сабабли, биринчи даража нолдан бошланишини ҳисобга олсак, даражалар орасидаги интервал максимал баллнинг 25% ни ташкил қилади, яъни атрибут учун умумий балл $0,25 \times 0,1 = 0,025$ (2,5 %) бўлимга нисбатан ва умумий баллнинг $0,25 \times 0,1 \times 0,2 = 0,005$ (0,5%). Шахс (мутахассис) томонидан баҳолашда энг муҳим вазифа интерваллар даражасининг бутун қийматлари учун стандартни танлашдир. Стандарт сифатида 1000 балл қулай, чунки якуний интервал 5 балл, яъни индикатор учун максимал балл сони 20 ни ташкил қилади.

Бундай ҳолда тизимни қуйидаги йўллар билан ўзгартириш мумкин:

1. стандартни ўзгартириш ($F(X_{\text{max}})$);
2. янгисини қўшиш ёки эски қисмини олиб ташлаш (Y_j);
3. янгисини қўшиш ёки эски хусусиятни ўчириш (Y_{jp});
4. хусусиятдаги даражалар сонини ўзгартириш орқали (q_{jp});
5. бўлим устуворлигини (R_j);
6. хусусият устуворлигини (гјр) ўзгартириш орқали.

Бу нафақат ушбу элементдаги баллар сонини, балки тегишли моддалардаги баллар сонини ҳам ўзгартиради.

ХУЛОСА ВА ТАКЛИФЛАР

“Барқарор ривожланиш шароитида меҳмонхона корхоналарининг рақобатбардошлиги” – бу уларнинг бозор иқтисодиётининг беқарор шароитида меҳмонхона хизматларини кўрсатиш, барқарор ривожланишнинг талаб қилинадиган шароитида хизматлар кўрсатиш билан боғлиқ рақобатчиларга нисбатан маълум афзалликларга эга бўлиш қобилияти ва бунинг натижасида ўз-ўзини ривожлантириш ва ҳаёт сифатини яхшилаш учун сарфланган қўшимча даромад олиш.

Юқоридаги омилларни ўрганиш натижасида қуйидаги хулосаларни бериш мумкин:

- бозор конъюнктурасидан қатъи назар, меҳмонхона корхоналари фаолиятининг асосий вазифаси бозорни ва ундаги мавжуд рақобатни ўрганишдан иборат бўлиб, бу бозорнинг энг муҳим характеристикаси ва шу билан бирга унинг ривожланишининг зарурий шартини ҳисобланади;

- туристик оқимлар ва меҳмонхона корхоналари бир-бири билан ўзаро алоқада бўлишдан манфаатдор бўлиб, меҳмонхона ва туризм саноати корхоналари даражасидан тортиб миллий иқтисодиёт даражасигача ички ва ташқи муҳит омилларининг ўзгаришига жавоб беради;

- меҳмонхона корхоналарининг ички муҳити – бу корхоналар ва унинг ички субъектлари хусусиятларининг йиғиндиси (унинг таркибий элементларининг кучли ва заиф томонлари ва улар ўртасидаги алоқалар);

- ташқи омиллар меҳмонхона корхоналарида давом этаётган барча жараёнларга таъсир қилади;

- меҳмонхона корхоналари ташқи муҳитининг мураккаблиги корхоналар фаолиятига таъсир этувчи омиллар сони билан белгиланади;

- меҳмонхона корхоналари молиявий барқарорлигини сақлаб қолиш учун вазиятнинг ноаниқлиги билан шуғулланиши ва унга қаршилиқ кўрсатиши керак (бу COVID-19 пандемиясига ҳам тегишли), бу эса ўз навбатида меҳмонхона корхоналарининг барқарор ривожланишига ўтиш муҳимлигини тасдиқлайди.

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎХАТИ

1. UNWTO World Tourism Barometer and Statistical Annex, January 2020 [https://www.eunwto.org/doi/abs/10.18111/wtobarometereng.2020.18.1.1#:~:text=International%20tourist%20arrivals%20\(overnight%20visitors,and%202018%20\(%2B6%25\).](https://www.eunwto.org/doi/abs/10.18111/wtobarometereng.2020.18.1.1#:~:text=International%20tourist%20arrivals%20(overnight%20visitors,and%202018%20(%2B6%25).)

2. Wang Q., Huang R. The impact of COVID-19 pandemic on sustainable development goals—a survey // Environmental Research. – 2021. – Т. 202. – С. 111637.

3. <https://wam.ae/ru/details/1395302901261>.

4. Брагин Л.А., Панкина Т.В., Никишин А.Ф. Конкурентоспособность организаций малого бизнеса в сфере торговли // Российское предпринимательство. – 2018. – Т. 19. – №. 11. – С. 3493–3502.

5. Астанакулов О., & Гойипназаров С. (2022). Туризм 4.0: возможности применения технологий индустрии 4.0 в туризме: https://doi.org/10.55439/ECED/vol23_iss3/a51. Экономика и образование, 23(3), 330–337. извлечено от <https://cedr.tsue.uz/index.php/journal/article/view/548>.

6. Rahimov, M., & Astanakulov, O. (2020). Бизнес-таҳлил: янги касб ва янги имкониятлар сари. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, (5), 220–229. Retrieved from https://inlibrary.uz/index.php/economics_and_innovative/article/view/11795.

7. Астанакулов, О., & Сохибова, М. (2022). Развитие международной гостиничной системы в условиях глобализации мировой экономики. Общество и инновации, 3(1), 49–56. <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol3-iss1-pp49-56>.

8. Козлов Д.А. Оценка влияния туризма на экономику страны // В сборнике: Стратегии устойчивого развития национальной и мировой экономики. Сборник статей Международной научно-практической конференции. – 2015. – С. 200-203.

9. Ryankova S.G., Zakirova E.R., Yalunina E.N., Astanakulov O.T., Veselukhina P.V. Industry 4.0.: advanced approach. 1st International Scientific and Practical Conference on Digital Economy (ISCDE 2019). – P. 397.

10. Abdulkareem M. et al. Environmental and economic perspective of waste-derived activators on alkali-activated mortars // Journal of Cleaner Production. – 2021. – Т. 280. – С. 124651.
11. Лапшов В.А. и др. Экономическая дипломатия и безопасность на рубеже XX-XXI вв. // Вопросы истории. – 2021. – №. 8-2. – С. 130–137.
12. Астанакулов О.Т. Анализ инвестиций и направления активизации инвестиционной деятельности в Узбекистане // Инновации и инвестиции. – 2018. – №. 4. – С. 48–52.
13. Шишкин А.И. Сущность, задачи и принципы мониторинга // Экономический рост в регионах России: сб. науч. тр. по материалам рабочего совещания. – 2003. – Т. 8.